

TREATMENT OF CATARACT IN BOSNIA DURING 15-19th CENTURY

Slobodan V. ČUPIĆ

During 15-19th century, eye cataract was treated by recliners and other folk healers.

The "operation" consisted essentially in downward turning of the gray growth into the vitreous body using a needle. The "operation" (reclination) used to be followed by numerous complications, very often resulting in blindness.

At the beginning of the 19th century folk medicine gave up its place to modern medicine which showed better results both in general treatment and in treatment of individual diseases. So, the results of treatment of cataract obtained by trained physicians were better than those obtained by recliners.

(Rad je primljen u Uredništvu 8. XII 1979. god.)

Milenko PEKIĆ

ZADARSKI MEDICINSKI FAKULTET — PRVI NA
SLAVENSKOM JUGU

Mi Jugoslaveni nismo baš tako bogati kulturnim dostignućima da bi se mogli odreći prošlosti vezane za značajne uspjehe na polju kulture, pa tako ni iz perioda boravka Francuza na našem tlu (1806-1813). Takvi uspjesi i naslijeđa su katkad osporavana, iz razloga što ovi znameniti prvi koraci našeg istinskog ulaženja u svijet univerziteta iz vremena Francuza, nisu imali svoj kontinuitet¹. Možemo samo zažaliti, što ta sveučilišta ne ostaše do danas, ali ne i odreći se tog uzleta naše kulture početkom XIX vijeka.

Znamo koliko smo čekali do ponovnih udaranja temelja. Previše: tek u XX stoljeću. A za prve, moderne, fundamente iz prve polovine XIX vijeka, tada su znali samo rijetki učenjaci. Njima, igri slučaja (nije uništena sva arhivska građa), i prvim poslijeratnim naučnicima, možemo zahvaliti da o ovom poletu kulture išta znamo. Kažemo znamo, a ima ih i sada koji ta znanja ne uvažavaju, već medicinskoj fakultetskoj nastavi u Zadru priznaju samo elemente pokušaja, mada je riječ o prvom medicinskom fakultetu na tlu naše domovine, da započnemo nedvosmislenošću².

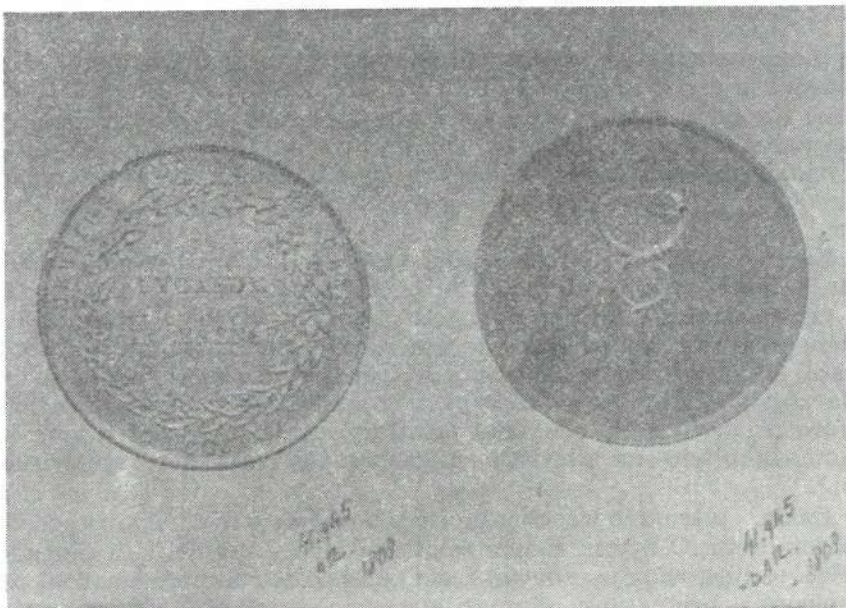
Dakle, pišemo o visokom školstvu u Zadru, i to o njegovom medicinskom fakultetu. O njemu znamo relativno mnogo. Temelji su mu udareni još 1806. godine, kada je osnovan Licej „koji se doista može smatrati prvom stepenicom u pretvaranju gimnazije u sveučilište”³. U okviru ove ustanove nalazila se i Medicinsko-hirurška škola. Od samog početka Škola je „osposobljavala niže kirurge, opstetičare i ljekarnike, da bi se od 1809. god. mogla dobiti diploma liječnika, višeg kirurga, nižeg kirurga, opstetičara i ljekarnika”⁴. Škola postoji sve do 10. X 1810. god., kada na osnovu dekreta generalnog guvernera Dalmacije, maršala Marmonta, zadarski i ljubljanski Licej prerastaju u Centralne škole na razini fakulteta⁵. Na žalost, zadarske Centrale škole s oznakom univerziteta već krajem 1811. god. prestaju s radom. To je ujedno bio i kraj svih 7 studijskih grupa, tj. tečajeva za: liječnike (studij je trajao 5 godina), hirurge, apotekare, inženjere i arhitekate, mjernike, pravnike i teologe. Pred sam kraj postojanja, ovog među prvim univerzitetima u nas, podijeljene su i diplome, pa i prva diploma liječnika u Jugoslaviji, Skradinjaninu dr Juliju Piniju⁶.

Ljubljanske priče

Raspravljati o zadarskom školstvu u vrijeme francuskog prisustva na našem tlu, znači u priču uvesti i Ljubljanu. Ljubljanu i Zadar ne vežu samo Slovenci Franjo Weber i Andrija Mosevig⁷, već i Zadraniin Rafael Zelli „generalni inspektor javne nastave u Iliriji” sa

sjedištem u Ljubljani⁸. Ovaj začetnik reorganizacije školstva u Ilirskim Provincijama odigrao je vidnu ulogu na polju školstva, pa tako i studija medicine. To mnogi ne znaju, pa zato i ne vidimo razloga zašto bi se mi morali složiti s mišljenjima Hrvoja Tartalje i Dinka Sušića⁹.

Slovenački učenjaci tako ne misle. Po njima, iz vremena Ilirije datira i prva „univerza na slovenski tleh”¹⁰. Ovo je bila ujedno i „najpomembnija sprememba francoskega školskega sistema” u Sloveniji 1810. god.¹¹. Togavnog ljeta u Ljubljani je postojalo pet studijskih usmjerenja¹², pa

Slika br. 1. Fotografija aversa i reversa medalje kovane u srebru i bronci 1809. god.; na aversu piše: NAPOLEONE MAGNO IMPERANTE, ispod atributa boga liječništva — Askulapija (o medicini je riječ, zar ne) V. DAND. PROC., a reversu: MERITOS HONORES, sredinom lovorovog vijenca: LYCAEUM IADERENSE i u dnu MDCCCIX⁶²

i za „zdravnike in kirurge”¹³. Ali, i pored činjenice da „končal seveda studija na francoski univerzi razem teologov ni nihče, saj je delovala samo tri leta”¹⁴, ova prva postignuća slovenačke visokoškolske nastave vrlo su značajna.

To uviđaju i Ferdo Gestrin i Vasilij Melik¹⁵. Na žalost, ovakvog mišljenja nije i prvi habilitirani profesor historije medicine u nas¹⁶, Ivan Pintar, kada 1965. god. za period 1810—1813. bilježi „vrlo rudimentarne začetke visokog školstva u Ljubljani”¹⁷.

Za nas su daleko značajniji najnoviji radovi slovenačkih učenjaka, a oni, kao što vidimo, s pravom ističu znamenitost vremena Ilirskih Provincija na razvoj univerzitetskog života u Sloveniji, u čemu je važnu ulogu odigrao i Rafael Zelli. Ovaj profesor zadarskog Liceja izrašču u značajnog reformatora ljubljanskih i zadarskih Škola, pa tako i medicin-

skih, koje nas najviše i zanimaju. Kako već znamo, Liceji Ljubljane i Zadra 1810. god. prerastaju u Centralne škole, koje su u rangu sveučilišta. Zadarska je ukinuta 12. XII 1811. god.¹⁸, dok je ljubljanska nastavila živjeti sve do 1813. god.¹⁹.

Iako kratka vijeka, zadarska je Škola 1. IX 1811. god. svečano dodijelila akademske diplome: četrnaestorici pravnika, trojici mjernika, jednom inženjeru-arhitekti, jednom teologu, dvojici farmaceuta (Hrvoje Tartalja s pravom govori o našem prvom farmaceutskom fakultetu²⁰, što je za nas naročito interesantno, i liječniku dr Juliju Piniju²¹.

Potvrde historiografije

Znači, pišemo o Medicinskom fakultetu u Zadru. Budimo decidirani, ovo je prvi medicinski fakultet na tlu Jugoslavije. Ovako piše i Mirko D. Grmek.

Izdane diplome, pa i liječniku dr Juliju Piniju, 112 godina prije nego što ju je primio student sa zagrebačkog Medicinskog fakulteta dr Zlatko Sremec²² najbolji su dokazi da zadarske Centralne škole, a time i Medicinski fakultet, nisu primjer „neuspelog pokušaja”, kako ističe Dinko Sušić²³.

Otkud ove pogreške?

Kriva je i sama nauka. Medikohistorija, naravno.

A ako je potrebno tražiti greške među objavljenim studijama, onda se to nesumnjivo odnosi i na radove Mirka D. Grmeka, kome baš moramo biti i zahvalni za sva iscrpna znanja o studiju medicine u Zadru.

Odakle proturječja?

Grmek je, još kao student, pročitao rad Dušana Berića²⁴. Zapis na četiri stranice, tadašnjeg direktora zadarske Naučne biblioteke, bio je podsticaj studentu Grmeku. Već 1950. god. on, sada apsolvant medicine, piše prvi rad o medicinskom fakultetu u Zadru²⁵. Staž? Lječnik Grmek provodi ga u zadarskoj Općoj bolnici²⁶. Shvaćen od svojih pretpostavljenih, oduševljeni mladi liječnik je po cijele dane u bogatim zadarskim ustanovama: Historijskom arhivu, i Naučnoj biblioteci, čija je blaga upoznao već ranije²⁷.

No, prije Dušana Berića i Mirka D. Grmeka, o studiju medicine u Zadru pisali su: Tullio Erber²⁸, Petar Karlić²⁹, Šime Urlić³⁰, Fabio Luzzato³¹, dok je najraniji spomen kod Paula Pisanija iz 1893. god.³². Ali, tek će majstorski napis studenta Mirka D. Grmeka iz 1950. god. biti poziv vrijednim zadarskim kulturnim radnicima i medikohistoričarima. Tako su o studiju medicine, u Zadru nastali prilozi Ljubomira Meštovića³³, Miloša Škarice³⁴, Vinka Valčića³⁵, Stijepe Obada³⁶, Romana Jelića³⁷, te Mate Zaninovića³⁸.

Vratimo se ponovo Grmeku, danas članu pariške Académie internationale d'histoire des sciences. U međuvremenu je 1953. god. i doktorirao³⁹. Naslov? Ni on ne iznenađuje: „Medicinske škole u Dalmaciji za vrijeme francuske vladavine 1806—13”. Iscrpan izvod objavio je 1961. god. u Radu JAZU pod naslovom „Medicinsko-kirurška škola u Zadru 1806—1811”⁴⁰. U rezimeu na francuskom jeziku Grmek je vrlo jasno i nedvo-

smisleno istakao da je „zadarska Škola bila prvi medicinski fakultet na teritoriji Jugoslavije“⁴¹.

Medikohistorija — kojim putem?

Gornju, nedvosmisleno konstataciju, Grmek je rekao i 1964. god.: „Elle peut être considérée comme première Faculté de Médecine sur le territoire actuel de la Yougoslavie“⁴².

No, nije je ponovio i u Medicinskim enciklopedijama 1963.⁴³ i 1970. god.⁴⁴

Ali, ko čita tamo neke knjige štampane u Zadru, napise pisaca koji žive u provinciji? Ljudi zaposleni u brojnim institucijama, čiji je posao da prate publikacije i radove iz medikohistorije na čitavom našem području u prvom redu, to ne stižu da učine.

A takvih ustanova, pa valjda i ljudi, samo 1961. god. bilo je poza-mašno. Od Instituta za zgodovino medicine Medicinske fakultete u Ljubljani⁴⁵, preko Instituta za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka JAZU⁴⁶, Sekcije za istoriju medicine, veterine i farmacije SANU⁴⁷, do Jugoslavenskog društva za historiju medicine, farmacije i veterine, koje je do 1961. god. održalo 6 naučnih sastanaka⁴⁸, a koje izgleda, i pored popri-ličnih teškoća, misli jedino na ovu problematiku, želeći da „održati jugo-slovenski karakter“ svog valjanog časopisa Acta historica medicinae⁴⁹. Da spomenemo i katedre naših medicinskih fakulteta za historiju medicine, kojih je 1961. bilo 3⁵⁰. Zašto se onda ne bi i upitali: šta danas rade svi ti instituti (ako ih nema sada i više), i katedre koje su se umnožile? Imamo li pravo tražiti da pišu o našoj medicinskoj prošlosti? Zar, uostalom, nije nepravilno, da studenti medicine u Jugoslaviji, pa i Zadru, uče kako se medicina studirala negdje van naših granica, a da pritom nemaju pojma kako je to bilo u njihovoj domovini, rodnom gradu na primjer.

A štampane su i mnoge knjige iz domena historije medicine. Od prve, „Kratka zgodovina medicine“ iz pera Ivana Pintara⁵¹, koju su slijedile Lavoslava Glesingera „Povijest medicine“⁵² Vladimira Stanojevića „Istorija medicine“⁵³, do luksuzne „Povijesti medicine“ opet Lavoslava Glesingera⁵⁴. Imamo li na umu samo kritiku Grmeka na knjigu Stanojevića, u kojoj je na 66 stranica iznesena historija jugoslavenske medicine, onda znamo i za stanje naše medikohistorije, koja se izgleda nije promijenila ni do danas⁵⁵.

Mogu li se, onda, malobrojni Skradinjanin i dalje ponositi dr Julijem Pinijem, prvim diplomiranim liječnikom na našem tlu? Danas kao da mnogi to ne znaju, već fakultet ovog Skradinjanina proglašavaju „neuspjelim pokušajem“.

Treba li pozvati u pomoć i medikohistoričara Romana Jelića i njegov rad „Neuspjeli pokušaji osnivanja medicinske škole u Dalmaciji koncem XVIII i početkom XIX stoljeća“?⁵⁶ Da, već 1792. god. dr Jakov Mirković-Zarković „vrlo sposoban i jedan od prvih po znanju i praksi“ među liječnicima u Dalmaciji pokušava zagovarati ideju o otvaranju medicinsko-hirurške škole u svom zavičaju⁵⁷. Ta nastojanja će i uroditi plodom početkom XIX vijeka, kada se u Zadru otpočinje sa studijom medicine. No, ubrzo će pasti u zaborav dr Julije Pini, ali i Medicinski fakultet na kome je promoviran.

Istina, o svim ovim problemima na jugoslavenskom planu nema zadovoljavajuće sinteze. A to je, da se složimo, neminovnost. Možda će ubrzo sva naša znanja o nekadašnjem Univerzitetu u Zadru bitno nadopuniti dr Stijepo Obad.

Bliži se kraj ovom napisu, a valjalo bi nešto napisati i o kontradik-tornostima o Medicinskom fakultetu u Zagrebu, na temelju radova Biserke Belicze⁵⁸, Zvonimira Krajine⁵⁹, i Lavoslava Glesingera⁶⁰, pa možda i o benkovačkom izlaženju u susret ovom, tada još neosnovanom, Medicinskom fakultetu u Zagrebu⁶¹.

O, još kako se samo dâ raspravljati o počecima medicinskih fakulteta u Jugoslaviji!

No, i pored svih neistraženosti, nepostojanja cjelovite studije, jedno je sigurno: Medicinski fakultet u Zadru, bez ikakve želje za takmičenjem, prvi je na slavenskom jugu.

BILJEŠKE

- ¹ Tartalja H., *Stopedeseta godišnjica liceja u Zadru*. Farmaceutski glasnik, Zagreb, 1956, 12, 6, 272. — ² Sušić D., *Nije dovoljan samo pokušaj* („Stariji je medicinski fakultet u Zadru“, 24.8.), Politika, Beograd, 25. X 1979, 11. — ³ Grmek D. M., *Medicinsko-kirurška škola u Zadru 1806—1811*. Rad JAZU, knj. 323, Zagreb, 1961, 7. — ⁴ Jelić R., *Zdravstvo u Zadru i njegovu području*. Zadar, 1978, 56. — ⁵ *Telegraphe officielle*, Ljubljana, 10. X 1810, br. 3. — ⁶ Grmek n. rad br. 3, 5—6. — ⁷ Škarica M., *Slovenac Andrija Mosetig in Babiška šola v Zadru*. Zdravstveni vestnik, Ljubljana, 1958, 27, 12, 62. — ⁸ Pintar I., *Mediko-kirurški učni zavod v Ljubljani, njegov nastanak, razmah in konec*. Habilitacijska disertacija, Ljubljana, 1939, 49; Grmek, n. rad 3, 46; Gestrin F., Melik V., *Istorija Slovenaca od kraja osamnaestoga stoljeća do 1918*. Sarajevo, 1979, 30. — ⁹ Tartalja, n. rad br. 1, 272; Sušić n. članak 2. — ¹⁰ *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana, 1979, 394. — ¹¹ Isto, 402. — ¹² Pintar, n. rad. 8, 46; pisac govori o sedam „oddelki“. — ¹³ N. rad 10, 402. — ¹⁴ Isto, 402. — ¹⁵ Gestrin i Melik, n. rad 8, 32. — ¹⁶ Grmek D. M., *Proučavanje i nastava historije medicine u Jugoslaviji*. Liječnički vjesnik, Zagreb, 1962, 84, 1, 11, i separat. — ¹⁷ Pintar I., *Medicine — Slovenija*, Jugoslavika, tom VI, Zagreb, 1965, 64. — ¹⁸ Grmek, n. rad 3, 61. — ¹⁹ Gestrin i Melik, n. rad 8, 78. — ²⁰ Tartalja, n. rad, 1, 274; dok u napisu: *Izobrazba farmaceuta, Acta historica medicinae stomatologiae pharmaciae veterinae*, Novi Sad, 1977, 17, 1, 16—17, ne piše tako decidirano, iako indirektno navodi da se farmacija na našem tlu prvo studira u Zadru i Ljubljani. — ²¹ Grmek D. M., *Pregled povijesti zdravstvenih prilika u Zadru*. Liječnički vjesnik, Zagreb, 1950, 72, 4—5, 182; Grmek, n. rad 3, 59. — ²² Glesinger L., *Medicina u Hrvata od 1847. do danas. Iz hrvatske medicinske prošlosti*. U: Spomen knjiga, Zbor liječnika Hrvatske, Zagreb, 1954, 86. — ²³ Sušić, n. članak br. 2. — ²⁴ Berić D., *Prve novinske vijesti o zdravstvenim prilikama u Dalmaciji*. Liječnički vjesnik, Zagreb, 1949, 71, 9—10, 354—358. — ²⁵ Grmek, n. rad 21, 178—184. — ²⁶ Jelić, n. rad 4, 359. — ²⁷ Grmek D. M., *Izveštaj o proučavanju građe za povijest medicine u Zadru u 1952. godini*. Ljetopis JAZU, knj. 59, Zagreb, 1954. — ²⁸ Erber T., *Storia dell'I.R. Ginnasi Superiore di Stato in Zara con lingua d'istruzione Italiana*. Zara, 1905. — ²⁹ Karlić P., *Kraljski Dalmatin (1806—1810)*. Zadar, 1912. — ³⁰ Urlić Š., *Crte iz dalmatinskog školstva od dolaska Hrvata do 1910*. Zadar, 1919. — ³¹ Luzzato F., *Il provveditore generale Vincenzo Dandolo e l'istruzione pubblica in Dalmazia*. Archivio storico per la Dalmazia, Roma, 1936, XXI, 126, i separat. — ³² Pisani P., *La Dalmatie de 1797 à 1815*. Paris, 1893. — ³³ Maštrović Lj., *Zadarske više i visoke škole u rangju fakulteta*. Slobodna Dalmacija, Split, 1952, 10, 2149, 4—5. — ³⁴ Škarica M., *Zadarski medicinski fakultet*. Zadarska revija, Zadar, 1952, 1, 2, 26—31; *Isti, Zadar — prvi naš zdravstveni centar*. Vjesnik, Zagreb, 1951, 11, 2042, 2; *Isti, Iz medicinske prošlosti Zadra*. Glas Zadra, 1956, 7, 256, 5; *Isti, Medicinska prošlost Zadra*, Glas Zadra, Zadar, 1957, 8, 327, 5. — ³⁵ Valčić V., *Povijest medicine i zdravstvenih*

prilika u Zadru kroz dokumente Državnog arhiva. Glas Zadra, Zadar, 1956, 7, 257, 3. — ³⁶ Obad S., *Visoko školstvo u Zadru tijekom devetnaestog stoljeća*. Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Zadar, 1976, 14—15, i separat. — ³⁷ Jelić R., *Zdravstvo u Zadru i njegovu kraju*. Zadar, 1978. (u ovoj knjizi vidi i popis svih dotadašnjih, brojnih, radova dr Jelića). — ³⁸ Zaninović M., *O školstvu u Zadru i njegovu kraju*. Zadar, 1979. — ³⁹ Grmek, n. rad 16, 11. — ⁴⁰ Grmek, n. rad 3. — ⁴¹ Isto, 64. — ⁴² Grmek D. M., *Les conditions sanitaires et la Médecine en Dalmatie sous Napoléon Ier (1806—1813)*. La Biologie médicale, Hors-Serie, 1964, II, 97. — ⁴³ *Medicinska enciklopedija*, tom VIII, Zagreb, 1963, 208—209. — ⁴⁴ *Medicinska enciklopedija*, knj. V, Zagreb, 1970, 376. — ⁴⁵ Grmek, n. rad 16, 2. — ⁴⁶ Isto, 13. — ⁴⁷ Isto, 14. — ⁴⁸ Isto, 17—18. — ⁴⁹ Miškov D., *Izveštaj uredničkog odbora Acta historica medicinae pharmaciae, veterinae*, Novi Sad, 1976, 16, 2, 117. — ⁵⁰ Grmek, n. rad 16, 9. — ⁵¹ Pintar I., *Kratka zgodovina medicine*. Ljubljana, 1950. — ⁵² Glesinger L., *Povijest medicine*. Zagreb, 1952 (skripta). — ⁵³ Stanojević V., *Istorija medicine*. Beograd—Zagreb, 1953. — ⁵⁴ Glesinger L., *Povijest medicine*. Zagreb, 1978. — ⁵⁵ *Liječnički vjesnik*, Zagreb, 1953, 75, 7—8, 251—254. — ⁵⁶ Jelić R., *Neuspjeli pokušaji osnivanja medicinske škole u Dalmaciji koncem XVIII i početkom XIX stoljeća*. Radovi Centra JAZU u Zadru, Zadar, 1978, 25. — ⁵⁷ Isto, 247. — ⁵⁸ Beliczka B., *Analiza studenata upisanih u prvi semestar Medicinskog fakulteta u Zagrebu od 1917. do 1967. posebnim osvrtom na socijalnu strukturu i spol*. Radovi Medicinskog fakulteta, Zagreb, 1972, 20, 1, 7—9. — ⁵⁹ Krajina Z., *Sezdeset godina Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*. Radovi Medicinskog fakulteta, Zagreb, 1976, 24, 1—3, 7. — ⁶⁰ Glesinger L., *Prof. Lujo Thaller i počeci nastave povijesti medicine na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*. *Liječnički vjesnik*, Zagreb, 1978, 110, 9, str. 572; *Isti*, n. rad br. 22. — ⁶¹ *Narodni list*, Zadar, 1891, 30, 26, str. 3; *U Benkovcu* 31. III 1891. godine „sakupilo se je fiorina 221:50 za liječnički fakultet u Zagrebu”. — ⁶² Patrignani A., *La Dalmazia nelle monete e medaglie napoleoniche*. Archivio storico per la Dalmazia, Roma, 1931, 6, XI, 62, 97 — pisac je objavio fotografiju medalje. Danas se original, izliven u bronci, čuva i u zagrebačkom Arheološkom muzeju, pod inventarskim brojem 41.945. I ovom se prilikom najsrdačnije zahvaljujem dr Mirniku koji mi je poslao fotografije.

THE FACULTY OF MEDICINE IN ZADAR, THE FIRST AMONG THE SOUTHERN SLAVES

Milenko PEČIĆ

Some untruth have been dragged in our medicohistorica for a long period. One is doubtless and visible — Zadar's. That is to say, when it is talked of the first faculty of medicine Zadar's has been forgotten, which existed from the year 1806. to 1811. The most important fact of the existence of this forgotten faculty is the allcation of diploma for medical graduation to Julije Pinije from Skradin, the first one in Yugoslav territory.

The first place belongs to Zadar even speaking about farmacy, because in the year 1811. two chemists got first diplomas in Yugoslavia.

Unfortunately, those significant beginnings of Yugoslav medical high school education remained unknown even to the respected experts. So it is not surprising, that, neither the students of numerous medical faculties, or extensive cultural public don't know about these first, remacable, steps of medical studies in Yugoslavie.

It is irrefutably — Zadar's medical faculty is the first in Yugoslav territory. It was closely followed by medical faculty of Ljubljana from the period of Ilyrian Provinces, which, true, didn't allocate any diploma for medical graduation. History wasn't favourable to these important steps of high school medical science in Yugoslavia. Perhaps, that's why it has been forgotten and numerous historians of medicine to-day maintain this situation, probably more because of ignorance then same other reasons. Such deviations overcome present Slovenien scientists as well as numerous authors, who wrote and painted that Zadar's medical faculty was the first on Slavic South.

(Rad je primljen u Uredništvu 31. XII 1979. god.)

Dionizije ŠVAGELJ

LALIČEVO LIJEČENJE BJESNOĆE 1849. GODINE S PRIKAZOM U „DANICI ILIRSKOJ”*

U ostvarivanju svih bitnih težnji naroda u ilirizmu sudjeluju brojni liječnici i drugi zdravstveni radnici, s tim što će jedni smatrati svojim prvenstvenim zadatkom što dublje i savjesnije studiranje medicine i pratećih prirodnih znanosti, a drugi, također liječnici po zvanju, prednost će dati političkom, kulturnom i uopće društvenom radu. Ipak, sve će se ove težnje usmjeriti i na aktivnosti oko što veće samostalnosti zdravstvene uprave, pokušaja za osnivanjem vlastitog medicinskog fakulteta, što je naravno bilo neostvarivo bez osamostaljenja od Pešte i Beča, i bez ujedinjenja svih hrvatskih pokrajina u okviru onovremenske austrijske carevine. Od diplomiranih liječnika ističu se u jednom ili drugom pravcu: dr Aleksa Praunsperger (1794—1877), dr Juraj Matija Šporer (1795—1884), dr Aleksa Vancaš (1808—1884), dr Josip Kalasancije Schlosser Klekovski (1818—1882) u primjernoj suradnji sa dr Ljudevitom Farkašem (1813—1893), pa dr Josip Kaar (prvi kirurg zagrebačke posadne bolnice i osobni *Jelačićev* liječnik), dr Josip Krieger (jedan od osnivača 1. hrvatskog liječničkog društva), dr Josip Johann Kintzel (jedan od prvih epidemiologa, vojnokrajiški liječnik i *Gajev* šurjak), dr Josip Zlatarović (1807—1874), koji je djelovao u inozemstvu, ali dolazio da pomogne reformu zdravstva, inače liječnik *Lisinskoga*, dr Josip Fon (1846—1899), poznat kao najbolji kirurg Hrvatske, zapravo prvi kirurg modernog profila (prvi izvodi laparotomiju i uveo *Listerovu* antisepsu), kojeg pomađareni vlasnici Bolnice „milosrdne braće” dovode do tragičnog svršetka (inače dr Fon je i osnivač „Sokola”, jedan od prvih planinara i gimnastičara), zatim dr Antun Schwarz (1833—1880), čijim radovima započinje izdavačka djelatnost suvremenih medicinskih udžbenika na hrvatskom jeziku, a tu su i dr Đuro Augustinović (prva ilirska topografska anatomija), dr Antun Branko Pavić (1802—1853), epidemiolog, povjesnik i pokretač hrvatske medicinske terminologije, zatim dr Ivan Dežman (koji 1868. objavljuje „Rječnik liječničkog nazivlja”, dr Ante Kuzmanić (1807—1879), pokretač „Zore Dalmatinske” i osnivač zadarske „Slavenske lipe” (1849) i profesor primaljstva, a u taj krug ulaze i dvije izuzetne medicinske ličnosti: dr Ivan Antun Kaznačić (1817—1883), između ostaloga pisac prve disertacije o pučkoj medicini dubrovačkog područja, i dr Julije Bajamonti (1744—1800), pisac poznate povijesti Splita, filozof, prirodnjak, muzičar, kompozitor, farmaceut, putopisac i ekonomist — i još mnogi drugi¹.

* Rad je saopšten na 29. naučnom sastanku Saveza naučnih društava za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije u Beogradu 7—8. XI 1979. god.